

ՎԱՐԿԱՅԻՆ ՊՈՐՏՖԵԼԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ
ՀՀ ԱՌԵՎՏՐԱՅԻՆ ԲԱՆԿԵՐՈՒՄ

ՀՏԴ 336.7

DOI: 10.56246/18294480-2022.13-20

ՄԱՐԴՈՅԱՆ ԱՇՈՏ

տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ,
ՀՊՏՀ «Բանկային գործ և ապահովագրություն»
ամբիոնի վարիչ
էլիոստ' ashot.mardoyan80@gmail.com

Սույն հոդվածում ներկայացվել են ՀՀ առևտրային բանկերի կողմից վերջին տարիներին տրամադրված վարկերի ծավալները, բացահայտվել վարկավորման գործընթացում առկա հիմնախնդիրները: Հոդվածում ուսումնասիրվում են նաև վարկային պորտֆելի կառավարման արդյունավետության վրա ազդող հիմնական գործոնները, և փորձ է կատարվել մատնանշել այն միջոցառումների ամբողջությունը, որի շնորհիվ կառավարումը կդառնա առավել արդյունավետ: Ուսումնասիրվել են նաև ՀՀ բանկերում վարկային պորտֆելի կառավարման անարդյունավետության հիմնական ցուցանիշները, և միջազգային լավագույն փորձի ուսումնասիրության արդյունքում կատարվել են համապատասխան եզրահանգումներ:

Առանձնակի ուշադրություն է դարձվել վերջին տարիներին տրամադրված վարկերի դինամիկայի վրա ազդող գործոններին և վատորակ վարկերին: Հոդվածի շրջանակում բավական մանրամասն ներկայացվել են նաև վարկերի դիվերսիֆիկացման գործընթացը և դրանց բարելավմանն ուղղված միջոցառումները:

Հոդվածի արդիականությունը պայմանավորված է վարկավորման ոլորտում օրեցօր աճող մրցակցությամբ, որտեղ բանկերը ցանկանում են

բարելավել իրենց շահութաբերության ցուցանիշները և առավել մրցակցային դիրք զբաղեցնել:

Յուրաքանչյուր բանկի համար կենսական կարևորություն ունի ինչպես արդյունավետ և օպտիմալ վարկային պորտֆելի ձևավորումը, այնպես էլ պարզաճ մակարդակով կառավարումը և վերահսկումը, ինչը դրանց հնարավորություն կտա առավել արդյունավետ կառավարել ռիսկերը և առավելագույն շահույթ ստանալ:

Սույն հոդվածում վարկային պորտֆելի վերլուծությունն իր մեջ ներառում է ոչ միայն ամբողջական վարկավորման ուսումնասիրությունը, այլև վարկերի ամեն մի տեսակի՝ ընդհուպ առանձին վարկային գործառնությունների ուսումնասիրությունը:

Բանալի բառեր՝ ֆինանսական համակարգ, բանկ, վարկ, պորտֆել, տոկոս, կառավարում, դիվերսիֆիկացիա, վարկավորում:

Ցանկացած պետության տնտեսության համար ֆինանսական համակարգն ընդհանրապես և բանկային համակարգը մասնավորապես, ունեն շատ մեծ նշանակություն՝ տնտեսության հետագա զարգացման և տնտեսական աճի ապահովման տեսանկյունից: Բանկային համակարգի հիմնական գործառնություններից մեկը տնտեսության վարկավորումն է: Վարկերը կազմում են բանկերի ակտիվների գերակշիռ մասը՝ ապահովելով բանկերի եկամուտների մեծ մասը: Վարկի անհրաժեշտությունը շուկայական տնտեսությունում պայմանավորված է ապրանքային արտադրության զարգացման, արտադրական ֆոնդերի շրջապտույտի առանձնահատկությունների և ձեռնարկությունների տնտեսական գործունեության կազմակերպման սկզբունքներով¹:

Այսօր ցանկացած երկիր ունի վարկավորման իր առանձնահատկությունները: Զարգացող տնտեսություն ունեցող երկրների համար կարևոր նշանակություն ունի զարգացած տնտեսություն ունեցող երկրների վարկային գործառնությունների առաջավոր փորձի ուսումնասիրությունը և դրա հնարավոր ներդրումը սեփական վարկային համակարգում: Աշխարհի տարբեր երկրներում տարբեր են ոչ միայն վարկերի տրամադրան պայմանները, այլ նաև բնակչության վերաբերմունքը վարկերին: Օրինակ՝ Իսրայելում հա-

¹ Ասատրյան Բ., Բանկային գործ, «Սարվարդ հրատ.», Երևան, 2004թ., էջ 297:

տուկ խումբ հաճախորդներին հնարավորություն է տրվում անտոկոս վարկ ստանալ, ինչպես նաև բանկերը առաջարկում են վարկերի տեսակներ, որոնց տոկոսադրույքը կախված է ինֆլացիայից, այսինքն՝ վարկը կարող է տրամադրվել շատ ցածր տոկոսադրույքով, բայց ամեն տարի այն վերանայվում է կախված ինֆլացիայի մակարդակից²: Շվեդիայում հնարավոր է հիփոթեքային վարկ վերցնել նույնիսկ 70 տարով. այս վարկը հետագայում բնակարանի հետ միասին մնում է որպես ժառանգություն³: Չինաստանում և Ճապոնիայում մարդիկ բանկերին վարկի համար դիմում են ոչ այնքան հաճախ: Օրինակ՝ Ճապոնիայում ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ միջինում յուրաքանչյուր ճապոնացի 120 հազ. ԱՄՆ դոլար խնայողություններ է ունենում, այսպիսի պայմաններում բնականաբար հնարավոր է և առանց վարկերի ապրել⁴: Բանկային ծառայությունների շուկայում սուր մրցակցությունը ստիպում է բանկերին նորամուծությունների դիմել: Օրինակ՝ վերջին տարիների ընթացիկ հաշիվները գրավիչ դարձնելու համար բանկերը հաշվի մնացորդի համար հաշվարկում են տոկոսներ, տրամադրում են քարտեր, ինչպես նաև ավտոմատ օվերդրաֆտի հնարավորություն՝ լիմիտի սահմաններում առանց տոկոսների գանձման:

Զարգացած երկրներում գրեթե ամեն մի չափահաս բնակիչ օգտվում է բանկային ծառայություններից, և պայքարը ոչ այնքան քանակի, որքան որակի և նոր ծառայությունների տրամադրման մեջ է: Բավական է ասել, որ Եվրոպայում մեկ շնչին միջին հաշվով բաժին է ընկնում շուրջ 100 բանկային հաշիվներ⁵: Մանրածախ ծառայությունների շուկայում սուր մրցակցության վկայություն է ոչ ֆինանսական կազմակերպությունների մուտքը շուկա: Այդ առումով հատկապես ակտիվ են ամերիկյան ընկերությունները (IBM, GE, Ford Motors և այլն), որոնք, գնելով կամ ստեղծելով մասնագիտացված ֆինանսական ինստիտուտներ, մատուցում են տարատեսակ ֆինանսական ծառայություններ շատ ավելի մրցունակ գներով:

Սովորաբար զարգացած երկրներում գործում են տնտեսության կոնկրետ այս կամ այն ոլորտը վարկավորող մասնագիտացած բանկեր, վարկային կազմակերպություններ և մասնավորապես վարկային կոոպերացիա-

² Bank of Israel, Israel Banking System, Annual survey 2015, p. 95

³ Т. Полегошко, Банковская система Швеции: стратегия управления, 2018 стр. 5

⁴ <https://www.japan-guide.com/e/e2226.html>

⁵ <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb.wp2660~e228b93d53.en.pdf?8a6fb1b47fc36f6-68234d96a3fab5292>

ներ, իսկ ՀՀ-ում գործող 17 առևտրային բանկերից մասնագիտացված բանկ առկա չէ: Ուստի մեր երկրում բանկերը ֆինանսավորում են տնտեսության բոլոր ճյուղերը:

2021թ.-ին Հայաստանի Հանրապետությունում ֆինանսական համակարգի ակտիվների 83,8%-ը բաժին է ընկել բանկային համակարգին, վարկային կազմակերպություններին՝ 8,0%, կենսաթոշակային ֆոնդերին՝ 5,7%, ապահովագրական ընկերություններին՝ 0,8%: Բանկային համակարգի ակտիվները /ՀՆԱ և վարկեր/ և ՀՆԱ ցուցանիշները նվազել են համապատասխանաբար 6,7 և 10,3 տոկոսային կետով և կազմել 101,5% և 53,0%, ավանդներ/ՀՆԱ հարաբերակցությունը նվազել է ավելի փոքր չափով՝ 2,0 տոկոսային կետով՝ կազմելով 51,8%: Ոչ բանկ ֆինանսական միջնորդների շարքում, ըստ էության, նշանակալի կշիռ ունեն կենսաթոշակային ֆոնդերը, իսկ ինչ վերաբերում է վարկային կազմակերպություններին, ապա վերջիններիս տեսակարար կշռի աստիճանական նվազումն արդեն դարձել է օրինաչափ երևույթ⁶:

Այսօր ՀՀ ֆինանսական շուկայում առկա են հետևյալ վարկ տրամադրող մասնակիցները՝

- 17 առևտրային բանկեր՝ 553 մասնաճյուղերով,
- 46 վարկային կազմակերպություններ՝ 178 մասնաճյուղերով,
- 81 գրավատներ⁷:

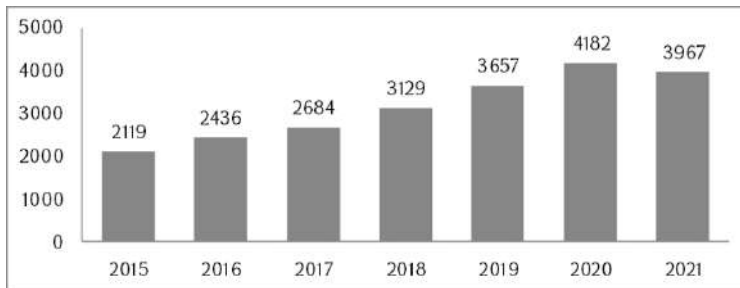
Եթե դիտարկենք մինչ կորոնավիրուսի ի հայտ գալը, ապա նշենք, որ 2019թ.-ին ՀՀ-ում տնտեսական ակտիվության պահպանման և աշխատաշուկայի դրական զարգացումների պայմաններում ֆինանսական համակարգում արձանագրվել էր վարկավորման ծավալների էական աճ, իսկ ինչ վերաբերում է 2021 թվականին, ապա վարկավորման ծավալները կրճատվել են շուրջ 5%-ով և կազմել 3 տրլն 967 մլրդ ՀՀ դրամ, որից ռեզիդենտներին տրամադրված վարկային ներդրումները կազմել են 3,771,429 ՀՀ դրամ, իսկ ոչ ռեզիդենտներին՝ 196,122 ՀՀ դրամ: Ընդհանուր վարկային ներդրումներում դրամով տրամադրված վարկերը կազմել են 2,213,382 ՀՀ դրամ, իսկ արտարժույթին՝ 1,754,169 ՀՀ դրամ, ինչպես տեսնում ենք դրամով տրամադրված վարկերը գերազանցել են արտարժույթայինին, որը վերջին 13 տարվա ընթացքում աննախադեպ երևույթ է:

⁶ https://www.cba.am/AM/ppperiodicals/Stability%20report_2022.pdf

⁷ <https://www.cba.am/am/SitePages/fscintroduction.aspx>

ՀՀ առևտրային բանկերի վարկային ներդրումներն ըստ տարիների, մլրդ. ՀՀ դրամ:

Գծապատկեր 1⁸.

2019թ.-ին դրամավարկային խթանող քաղաքականության պայմաններում պահպանվել էր վարկերի և ավանդների տոկոսադրույքների նվազման միտումը: Վարկավորման աշխուժացմանը զուգընթաց գրանցվել էր վարկային ռիսկի որոշակի աճ՝ չաշխատող վարկերի տեսակարար կշիռն աճել էր 0,7% և կազմել 5,1% (2018թ.-ին 4,4%): Վատորակ վարկերի տեսակարար կշիռը ավելացել էր իրական հատվածի գրեթե բոլոր ոլորտներում, առավել մեծ ծավալով՝ մշակող արդյունաբերության, առևտրի, կեցության ու հանրային սննդի և գյուղատնտեսության ոլորտներում: Չաշխատող վարկերի և դեբետորական պարտքերի տեսակարար կշիռը համեմատաբար բարձր էր մշակող արդյունաբերությունում, սպառողական և գյուղատնտեսական ոլորտի վարկերում՝ համապատասխանաբար 11,6%, 7,8% և 5,9%: Չնայած տարվա կտրվածքով չաշխատող վարկերի տեսակարար կշիռն ավելացել էր, սակայն այն զգալի զիջում էր վերջին տարիների միջին ցուցանիշին⁹:

Պետք է արձանագրենք, որ վարկավորման ծավալների ավելացմանը զուգահեռ նվազել էր նաև վարկերի միջին տոկոսադրույքը, այսպիսով, եթե 2019թ.-ի սկզբին վարկերի միջին տոկոսադրույքը (մինչև 1 տարի ժամկետով) ՀՀ դրամով եղել էր 12,94%, արտարժույթով՝ 8,73%, ապա 2020թ.-ին այն համապատասխանաբար կազմել էր 11,69 և 6,83%¹⁰:

2020թ.-ի շուկայի հետևանքով արձանագրվել էր բանկերի վարկային պորտֆելի որակի վատթարացում: Խնդրահարույց վարկերի աճն առավել

⁸ Աղբյուրը՝ ՀՀ ԿԲ Վիճակագրական տեղեկագրեր:

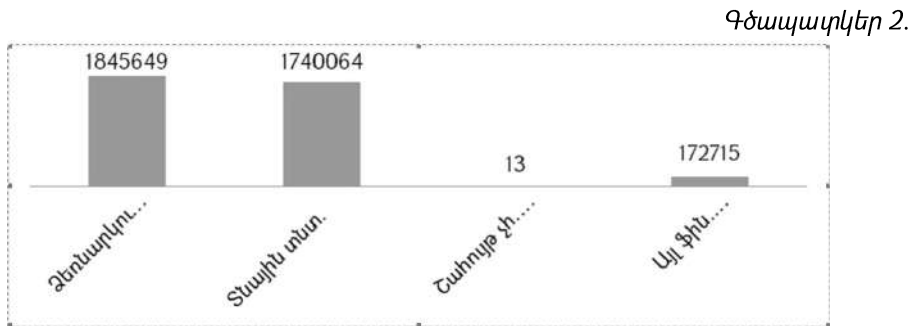
⁹ <https://www.cba.am/AM/ppperiodicals/stability%20annual%202020.pdf>.

¹⁰ <https://www.cba.am/am/SitePages/statmonetaryfinancial.aspx>.

արտահայտված էր դրսևորվել չորրորդ եռամսյակում, ինչը պահպանվել էր նաև 2021 թվականին: 2020 թվականի ընթացքում չաշխատող վարկերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր վարկերում ավելացել էր 1,1 տոկոսային կետով և տարեվերջին կազմել 6,6%, ընդ որում 0,5 տոկոսային կետ աճը վերագրվում է չորրորդ եռամսյակին: Չաշխատող վարկերի աճին հիմնականում նպաստել էր սպառողական վարկերի գծով չաշխատող վարկերի աճը¹¹: Ինչ վերաբերում է 2021 թվականին, այստեղ պետք է արձանագրենք, որ տարեվերջի դրությամբ չաշխատող վարկերի տեսակարար կշիռն ընդհանուր վարկերում էականորեն նվազել է և պատմականորեն ցածր մակարդակում է: Ընդ որում չաշխատող վարկերի տեսակարար կշռի նվազում գրանցվել է բոլոր հիմնական վարկատեսակներով: Նախորդ տարվա համեմատությամբ նվազել է նաև վարկային կորուստների միջին մեծությունը, այնուամենայնիվ ոչ սթրեսային տարիների համեմատությամբ ցուցանիշը շարունակում է մնալ բարձր մակարդակում¹²:

Գշապատկեր 2-ում երևում է, թե ինչպես են տեղաբաշխված ՀՀ առևտրային բանկերի վարկային ներդրումները:

Ռեզիդենտներին տրամադրված վարկերի բաշխվածությունը (մլն ՀՀ դրամ) 2021թ.:

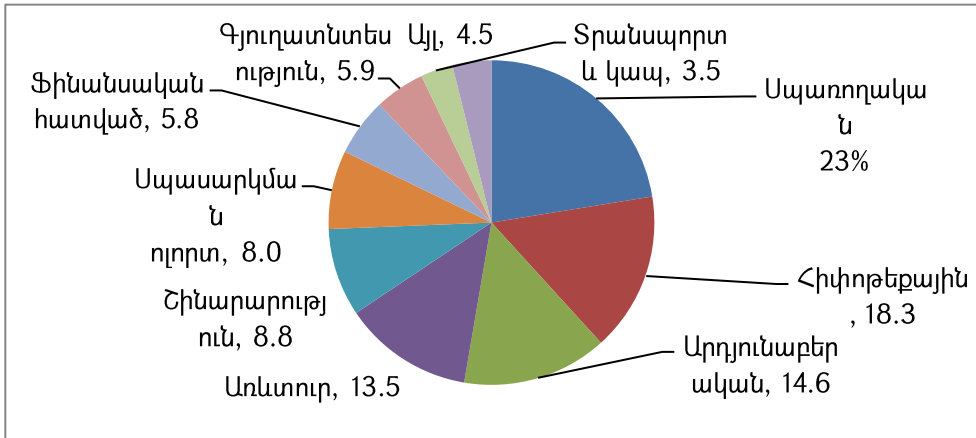
2021 թվականի տվյալներով նշենք, որ նվազում են արձանագրել հետևյալ վարկավորման ուղղությունները՝ սպառողական վարկեր՝ 11,2%, առևտուրը՝ 9,7%, սպասարկման ոլորտ՝ 6,7%, ֆինանսական հատված՝ 31,1%, տրանսպորտ և կապ՝ 9,8%, այլ՝ 31,6%: Աճ է արձանագրել հիփոթեքը՝ 36,1%, շինարարությունը՝ 17,1% և գյուղատնտեսությունը՝ 12,5%-ով: Ինչպես տեսնում ենք, հիփոթեքային շուկան էականորեն աճ է արձանագրել, և դա

¹¹ https://www.cba.am/AM/ppperiodicals/Stability%20report_2021.pdf.

¹² https://www.cba.am/AM/ppperiodicals/Stability%20report_2022.pdf.

պայմանավորված է առավելապես նրանով, որ 2025 թվականի հունվարի 1-ից Երևան քաղաքում չի գործելու եկամտային հարկով հիփոթեքային վարկի տոկոսների մարման գործընթացը:

Վարկերի կառուցվածքը 31.12.2021թ.-ի դրությամբ¹³:

Հայաստանի Հանրապետությունում վարկավորման գործընթացում վերջին փոփոխություններից է այն, որ «Սպառողական կրեդիտավորման մասին» ՀՀ օրենքում 2020 թվականի հունիսի 3-ին կատարված փոփոխությամբ՝ կրեդիտավորման պայմանագրում սպառողը ձեռագրով, իսկ էլեկտրոնային եղանակով պայմանագիր կնքելու դեպքում՝ էլեկտրոնային եղանակով տպագրելու միջոցով գրում է, որ գիտակցում է տարեկան փաստացի տոկոսադրույքի չափը՝ նշելով այդ տոկոսադրույքը: Սա կարևոր է նրանով, որ շատ քաղաքացիներ, վարկ վերցնելով, այնուհետև դժգոհում են, որ բանկն իրենց հստակ չի ծանոթացրել տոկոսադրույքի վերաբերյալ: Հաջորդ փոփոխությունն այն էր, որ կենտրոնական բանկն իր նորմատիվ իրավական ակտերով մինչև երեք ամիս ժամկետով կնքվող՝ մինչև 300.000 ՀՀ դրամի չափով սպառողական կրեդիտների համար սահմանում է պարտադիր պահանջներ և պայմաններ, վարկավորման կանոններ՝ հիմք ընդունելով սպառողի վարկունակության, սպառողի պարտքի և եկամտի հարաբերակցության, վարկը սպասարկելու՝ սպառողի ունակության գնահատման չափանիշները: Այնուամենայնիվ, այստեղ պետք է նշել, որ վարկերի սահմա-

¹³ https://uba.am/upload/research/2022/Banking_System_31.12.22.pdf.

նափակումների հարցում հարկավոր է շատ զգույշ լինել, քանի որ դա անպայման անդրադառնալու է հաճախորդների որոշակի խմբի ֆինանսական հասանելիությանը, սակայն մյուս կողմից այն դառնալու է զսպող մեխանիզմ այն քաղաքացիների համար, ովքեր ճիշտ հաշվարկներ չեն կարողանում կատարել և իրենց վարկային բեռը լրացուցիչ կմեծացնեն: Պետք է լուրջ քննարկումների արդյունքում հասնել օպտիմալ լուծման, թե ինչպիսի սահմանափակումներ են հարկավոր: Խնդիրը չափազանց հրատապ է, քանի որ վերջին տասը տարիներին ՀՀ առևտրային բանկերի կողմից քաղաքացիներին տրվող վարկերի ծավալը քառապատկվել է, եթե 2009 թվականի վերջի դրությամբ բանկերի վարկային պորտֆելը կազմել է 806 մլրդ ՀՀ դրամ, ապա 2019 թվականի վերջի դրությամբ այն 4,4 անգամով ավելի մեծ է: Այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ է ներդնել այսպես կոչված «պատասխանատու վարկավորում» սկզբունքը, որը ենթադրում է վարկատու կազմակերպությունների կողմից վարկերի տրամադրման գործընթաց, որը տվյալ քաղաքացու մոտ չի բերի հետագա ֆինանսական խորը խնդիրների: Փաստենք, որ ՀՀ-ում քաղաքացիների եկամուտները մի քանի անգամ դանդաղ են աճում, քան վարկավորման տեմպերը, ուստի պատասխանատու վարկավորումը պահանջում է, որ վարկատու կազմակերպությունը, լինի բանկ կամ վարկային կազմակերպություն, քաղաքացու եկամուտների և վարկի մարմանն ուղղված միջոցների միջև տրամաբանական կապ սահմանի: Փաստենք, որ այս ուղղությամբ կենտրոնական բանկը գործողություններ է իրականացրել, սակայն ինչպես երևում է վիճակագրական տվյալներից, միևնույն է, քաղաքացիների եկամուտների աճն էականորեն զիջում է վարկավորման աճին, և դա հետագայում կարող է լուրջ խնդիրների հանգեցնել:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ասատրյան Բ., Բանկային գործ, «Սարվարդ Հրատ», Երևան, 2004թ., էջ 718
2. Bank of Israel, Israel Banking System, Annual survey 2015, p.187
3. Полегошко Т., Банковская система Швеции: стратегия управления, 2018, с. 8
4. <https://www.cba.am/am/SitePages/Default.aspx> (ՀՀ Կենտրոնական բանկի պաշտոնական կայք)
5. <https://uba.am/> (Հայաստանի բանկերի միության պաշտոնական կայք)

CURRENT PROBLEMS OF CREDIT PORTFOLIO MANAGEMENT IN RA /THE REPUBLIC OF ARMENIA/ COMMERCIAL BANKS

MARDOYAN ASHOT

*PhD in Economics, Associate Professor,
Head of Chair of Banking and Insurance, ASUE
e-mail: ashot.mardoyan80@gmail.com*

This article presents the volumes of loans provided by Armenian commercial banks in recent years, reveals the problems in the lending process. The article gives an analysis of the key factors that can influence the effectiveness of the credit portfolio management. It also outlines the whole system of the activities that can bring about an effective management. A study has been done related to the main indicators of the credit portfolio management effectiveness in the trading banks in the Republic of Armenia. As the result of the best international experience study, the author comes to the relevant conclusion. Particular attention was paid to the factors influencing the dynamics of loans provided in recent years and poor quality loans. The article presents in details the process of loan diversification and measures to improve them.

The modernity of the article is due to the day by day growing competition in the field of lending, where banks want to improve their profitability and take a more competitive position.

Both effective and optimal loan portfolio building and proper management and control are vital for each bank, which will enable them to manage risks more effectively and get maximum profit.

The credit portfolio analysis in this article presents not only a research about lending as a whole, but also each type of loan, including the study of individual loan operations.

Keywords: financial system, bank, loan, portfolio, interest, management, diversification, lending.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМ ПОРТФЕЛЕМ В КОММЕРЧЕСКИХ БАНКАХ РА

МАРДОЯН АШОТ

*Кандидат экономических наук, доцент
Заведующий кафедрой банковского дела и страхования АГЭУ
электронная почта: ashot.mardoyan80@gmail.com*

В данной статье представлены объемы кредитов, предоставленные коммерческими банками Армении за последние годы, выявлены проблемы в процессе кредитования. В статье исследуются основные факторы, влияющие на эффективность управления кредитным портфелем, и указывается совокупность мероприятий, с помощью которых управление может стать более эффективной. Исследованы также основные критерии неэффективности управления кредитным портфелем и на основе лучшей международной практики сделаны соответствующие выводы. Особое внимание было уделено факторам, влияющим на динамику кредитов и на некачественные кредиты, выданные в последние годы. В статье подробно представлен процесс диверсификации кредитов и меры по их усовершенствованию. Актуальность статьи обусловлена растущей конкуренцией в сфере кредитования, где банки хотят повысить свою прибыльность и занять более конкурентную позицию.

Эффективное и оптимальное формирование кредитного портфеля, надлежащее управление и контроль жизненно важны для каждого банка, что позволит им более эффективно управлять рисками и получать максимальную прибыль.

Анализ кредитного портфеля в этой статье включает в себя не только полное исследование кредитования, но так же анализ по каждому виду кредита, вплоть до изучения отдельных кредитных операций.

Ключевые слова: Финансовая система, банк, кредит, портфель, процент, управление, диверсификация, кредитование

Հոդվածը ներկայացվել է խմբագրական խորհուրդ 27.06.2022թ.:
Հոդվածը գրախոսվել է 27.08.2022թ.: